

PEYZAJ dergisi MİMARLIĞI

TÜRK MÜHENDİS VE MİMAR ODALARI BİRLİĞİ
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

Peyzaj Mimarlığı Dergisi
Sayı: 2003/2

Yayınlayan
TMMOB Peyzaj Mimarları Odası

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası
Adına Sahibi
Rahime Tunçtan AKBAŞ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Oya AKKAN

Yayın Kurulu
Oya AKKAN
Şükran ŞAHİN
Songül TOP
Nedim KEMER
Halim PERÇİN

Yayın Yönetim ve İletişim Adresi
Şehit Adem Yavuz Sokak 14/17
Kızılay/ANKARA
Tel : 0 (312) 419 64 27
Faks : 0 (312) 418 15 06
www.peyzajmimoda.org.tr
peyzaj@peyzajmimoda.org.tr

Grafik Uygulama
Liman Tanıtım

Ofset Hazırlık ve Yapım
Liman Tanıtım Danışmanlık Ltd. Şti.

Renk Ayrım
Bay Grafik/İstanbul

Baskı/Tarih
Esen Ofset/30.07.2003

Dağıtım
TMMOB Peyzaj Mimarları Odası

Reklam
Liman Tanıtım
Asmalı Mescit Sofyalı Sokak No. 32/4
Tünel - Beyoğlu - İSTANBUL
Tel. : 0 (212) 252 73 05
Faks : 0 (212) 252 09 93
liman@peyzajweb.com

Peyzaj Mimarlığı Dergisi;
3 ayda bir yayınlanır.
Ücretsizdir.

- *Gönderilen yazılar Yayın Kurulu'na değerlendirilir.
- *Yayın Kurulu gönderilen yazıları basmakta ya da basmamakta serbesttir.
- *Yazılardaki görüşler ile çeviriler için kaynak gösterilmesi gerekir.
- *Yayınlanan yazılarda ileri sürülen görüşlerin sorumluluğu yazarlara aittir ve PMO Yayın Kurulu'nu bağlamaz.
- *Gönderilen yazılar iade edilmez.
- *Tüm yayın hakları PEYZAJ MİMARLIĞI DERGİSİ'ne aittir.
- *Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

DOSYA

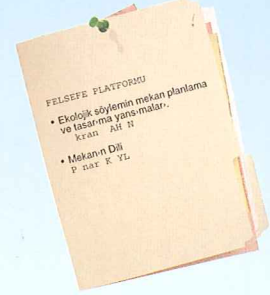
(Yaşanabilir mekanların
örgütlenmesinde bir araç;
Yarışmalar mı?)

5-52

FELSEFE PLATFORMU

54-61

Sunuş

Biliyorsunuz, her sayıda bir "Dosya Konumuz" var. Bu sayımızın dosya konusu "Kentsel Mekânda Yaşanabilirliği Örgütleyen Araç: Yarışmalar (mı?)". Bu bölümde; bazı yarışmaların birincilerinden, projelerini anlatan ve yorumlayan yazıları ve tasarımları bulacaksınız. Ayrıca konu ile ilgili genel değerlendirme yapan bir makalemiz de var.

Felsefe Platformu'nda "Ekolojik Söylem" üzerine bir yazı bulunmaktadır. Pratik bize "Nasıl" ı öğretirken kuram "Niçin"i yanıtlamakta ve dolayısıyla ekolojik plânlama ve tasarımda niçinleri ifade edebilmemiz, mesleki uygulamada yöntem geliştirme ve/veya teknik çözümler üretme aşamasına gelmeden önce, daha politika üretme aşamasında rol almamıza destek olacaktır. Bu durum ise ekolojik söylemin neresinde bulunduğumuzu bilmemizle ilişkilidir. Yine Felsefe platformunda, "Mekânın Dili" başlıklı ve mekânın insanlara ait olaylardaki rolüne ilişkin özet bir yazımız var. Mekân, sadece nesnelere birincil özelliklerinin bir uzantısı olmayıp, sosyal ve kültürel dünyalarımızı da tanımlayan bir anahtar sözcük. Bir cümlede sözcüklerin dizilişinin biçimi ve böylece ortaya çıkan anlamda ki farklılaşmalar gibi, mekânı oluşturan elemanların dizilişi de farklı mekânsal düzeni yaratıyor.

Eleştirel düşünme platformunda, son günlerde gündemde olan birinci derecede doğal sitlerde yapılaşmaya izin verilmesini içeren yasa tasarısı üzerine iki yazı bulunmaktadır.

Hukuk bölümümüzde, yürürlüğe girdiği tarihten bu yana iki kez revize edilmiş ÇED Yönetmeliği'nin, günümüzde aldığı son durumun önceki içerikleriyle karşılaştırmalı olarak ele alındığı bir yazı bulacaksınız. ÇED uygulamaları, işin tamamının koordinasyonundan, danışmanlık, değerlendirme ve denetlemeye kadar meslektaşlarımızın rol alabilecekleri temel çalışma alanlarındandır. Bu nedenle, ÇED yönetmeliği ile ilgili entellektüel birikim sağlayacak bir çalışmayı sizlere sunuyoruz. Benzer şekilde, diğer bir çevre yönetim aracı olan ve henüz ülkemizde yasallaşmamış Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) konusunda da bir yazıyı Hukuk bölümümüzde yer verdik. SÇD'nin ülkemizdeki durumuna ışık tutan bir yazı.

ETKİNLİKLER

PEMÖT 2. Ulusal
Peyzaj Mimarlığı
Öğrenci Sempozyumu

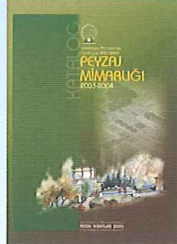
88-96

YAYINLAR

Peyzaj Mimarlığı
Dergi, Katalog

102-103

Dergimizin bu sayısında, yine Odamız merkez ve bölge temsilciliklerinin etkinliklerini bilgilerinize sunuyoruz. Ayrıca öğrenci topluluğumuzun gerçekleştirdiği kapsamlı bir çalışmayı da bu sayıda bulacaksınız.

Odamızın çeşitli konulardaki görüşlerini açıklamasını hedeflediğimiz "Görüş" bölümümüzde, dosya konusunun yarışmalar olmasını dikkate alarak iki görüşe yer verdik. Bunlardan biri, yarışmalar yönetmeliğinin hikayesi hakkında. Diğeri ise TBMM Bahçesi'nde Metro istasyonu projesi hakkında. Bu sayımızın dosya konusunun başlığı ile vurgulamak istediğimiz, yarışmalarla ilgili endişeli ve sorgulayan tavrımızın nedenlerinden birini açıkça ortaya koyan bir konu olması dolayısıyla önemli bir yazı.

Dergimizin bundan sonraki sayısının dosya konusu "Gelişen Dünya Vizyonunda ve Avrupa Birliği Sürecinde Peyzaj Mimarlığı" dir. Hızla gelişen ve değişen dünya vizyonu çerçevesinde varolan tüm eğitim politika ve uygulamalarının kendini yenilemesi ve bir anlamda yeniden yapılanması kaçınılmazdır. Avrupa Birliği'ne aday ülke olma konumuz dolayısıyla zaten her alanda yeniden yapılanma çalışmaları sürdürülmektedir. Bu bağlamda peyzaj mimarlığı mesleği de bu çalışmalarda yerini almalıdır. Dergimizin bu sayısında peyzaj mimarlığı eğitimi konusu ele alınmıştır.

"Felsefe Platformu" ve "Eleştirel Düşünme Platformu"muz için yazılarınızı bekliyoruz. Katkılarınız olmadığı sürece bu bölümler boş kalacak. Gelecek sayımızda buluşmak üzere saygılar sunarız.

YAYIN KURULU

1 SUNUŞ (Yönetim Kurulu)

5-52 DOSYA

- Gaye ÇULCUOĞLU
- Yüksel ÖZTAN
- Can KUBİN
- Selami DEMİRALP
- Zeki K. ÜLKENLİ
- Oytun DELİKTAŞ
- Şuayip ÇAVUŞLAR

- B. Haldun ERDOĞAN
- A. Oktan NALBANTOĞLU

- Nimet AYDIN
- Nalan ÖZKADİF
- Sevinç GÜNDOĞDU
- Dilek TOPUZ DERMAN
- Yılmaz ERDOĞAN
- Mustafa DEMİRAL
- Pınar YILDIRIM

54-61 FELSEFE PLATFORMU

62-66 ELEŞTİREL DÜŞÜNME PLATFORMU

68-86 HUKUK

88-96 ETKİNLİKLER

- TMMOB PMO Merkez ve Bölge Kuruluşları Etkinlikleri
- PEMÖT 2. Ulusal Peyzaj Mimarlığı Öğrenci Sempozyumu

97-99 GÖRÜŞ

- Yarışmalar Yönetmeliği
- TBMM Bahçesi'nde Metro İstasyonu Olur mu?

100-101 TMMOB'DEN HABERLER

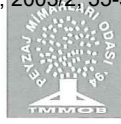
102-103 YAYINLAR

104 YAZARLARA NOT

105-106 ÜYE KAYIT FORMU

107 ODA MERKEZ-ŞUBE VE TEMSİLCİLİKLERİ

108 2003 ASGARI ÜCRET BİRİM FİYATLARI

Ekolojik Söylemin Mekan Planlama ve Tasarıma Yansımaları

Doç. Dr. Şükran ŞAHİN
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Doğa felsefesi çok eskilere dayanmaktadır. Bununla birlikte ondokuzuncu yüzyılda hızlanan bilimsel ve teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan çevre sorunları paralelinde “çevre felsefesi”, “eko-felsefe”, “ekolojik etik” gibi kavramlar tartışılmaya başlanmıştır. Genel anlamda bu terimler, doğal dünyayı ve insanın doğal dünyayla ilişkisini inceleyen felsefi soruşturma etkinliği için kullanılmaktadır. Bu makalede, belirtilen felsefi soruşturma etkinlik alanı için “ekolojik söylem” ifadesi kullanılmıştır.

Yunanca “ev” [oikos] ve “anlama” [logos] sözcüklerinden türeyen ekoloji sözcüğü ilk olarak 1870’de bir Alman biyoloğu olan Ernest Haeckel tarafından kullanılmıştır. Ancak bu bilim dalının profesyonel statü kazanması 1930’larda gerçekleşmiştir. Ekoloji farklı yaşam biçimleri arasındaki karşılıklı ilişkiler ve bunların birbirine bağımlılığı üzerine önemle durarak, çevreleri ile ilişkileri içinde bitki ve hayvanları inceler (Porritt 1988). Diğer taraftan peyzaj ekolojisi bilimi ise canlıların çevre ile olan ilişkisinde **mekandan** yola çıkar ve genel anlamda bir alandaki canlılar ve bu canlıların çevreleri ile olan karmaşık ilişkilerini çözümlenmeye çalışır. Burada mekan (peyzaj), belirli sınırları olan ancak geçişgen; canlı/cansız elemanları ve bunlar arasındaki etkileşimlerin karmaşası dolayısıyla dinamik; ve zaman boyutunda sürekli değişim ve gelişim gösteren bir bütündür. İnsan ve insan toplulukları ise, özellikle 1970’li yıllardan sonra da peyzaj ekolojisinin inceleme konularına dahil edilmiştir.

Ekoloji biliminin planlama eylemlerinde kullanımı da ekoloji bilimin kendisi kadar yenidir. Planlama eylemlerinde ekoloji biliminden nasıl yararlanılacağına ilişkin çok sayıda eser bulunmaktadır.¹ Bu çalışmalar pratikte, ekoloji biliminden, daha özel olarak peyzaj ekolojisi biliminden nasıl yararlanılacağına

ilişkin yöntem belirlemektedir. Ne var ki bu çalışmaların ardından yarım yüzyıldan daha uzun bir dönem geçmiş olmasına karşın hala çevre sorunları yanı başımızdadır, hatta birçoklarının savunduğu gibi belki de dünya felaketlerin eşliğindedir. O halde, “ekolojik anlamda varolan ve gelişen tüm yaklaşımlar ve donanımlar yetersiz kalmaktadır” varsayımı hiç de yanlış olmayacaktır.

Bir pozitif bilim olarak ekolojiyi ve onun araçlarını çok iyi kullanma yetisine sahip olursa dahi, ekolojik söylemin eksikliği pratiğin “niçin” sorusuna cevaplamada her zaman yetersiz olacağından planlama pratiğine ekolojik çerçeve gerektiği gibi dahil edilemeyecektir. O halde, ekolojik söylemin toplumun tüm katmanlarında tartışılır olması öncelikli konudur ve ancak bu yolla ekolojik anlamda ortak bir dil birliği sağlanabilir. Bu dil birliği, ekolojik kaynakların kullanımına, gelişimine ve yönetimine hizmet eden planlama disiplinlerinin pratikteki başarılarının önemli bir anahtarıdır. Burada ki başarı, toplumsal ve doğal taleplerin sürdürülebilir anlamda sağlanabildiği bir pratiktir.

Ekolojik Söylemin Zamansal Gelişimi

Modernizm Öncesi Ekoloji ve Hümanizmin parantezleri

Luc Ferry (2000) “Ekolojik Yeni Bir Düzen” başlıklı eserinde XV. yüzyılda Avrupa’da tarım alanlarını istila eden hayvanlara karşı kilise piskoposluk yargıcı aracılığıyla açılan davaları ve hayvanların bu davaları nasıl kazanarak tüzel bir değer kazandıklarını açıklamaktadır. İstisnalar dışında yargısal süreç şu aşamalardan geçiyordu: Dava, şikayetçilerin piskoposluk yargıcına

sundukları dilekçe ile başlıyordu. Bunun ardından, olguların gerçekliğinin dikkatli bir şekilde incelenmesi, sonra da hayvanların yargı önüne çıkarılmaları ve sanıkların hakkını savunmak üzere (gerektiğinde bir avukatın yardımını da isteyen) bir davavakilinin atanması kararının alınması geliyordu. Buradaki yargıya yansıyan tutum, hayvanlar alemiyle ve aynı şekilde genel olarak doğayla, modernlik öncesi, diğer bir ifade ile hümanizm öncesi kurulan ilişkilerin son derece anlamlı bir göstergesidir. Bu dönemde Avrupa'da doğa, dinsel paradigmanın bir parçasıdır. Ancak şunu vurgulamak gerekir ki, bu zaman diliminde insan-doğa ilişkisini belirleyen kilisedir. Benzer şekilde, dünyanın her yerinde toplumsal ilişkileri olduğu kadar doğa-insan ilişkilerinin de belirleyicisi inanç sistemleri olmuştur.

Özetle söylemek gerekirse, modernizm öncesinde insan, bir yandan kendisine gıda maddesini sağlayan doğayla, ona verdiği "Toprak ana" kimliği çerçevesinde bir "organik bağ" yaratmış, bir yandan da açıklayamadığı doğa ve doğal olaylar karşısında daima korku duymuştur. Ancak bu durum modernizmin ilk belirtileriyle değişmeye başlamıştır. Bu bağlamda Descartes önemli bir isimdir. İnsanları hayvanlardan son derece iyi bir şekilde ayırmak suretiyle işi, hayvanları sıradan makineler olarak düşünmeye kadar götüren Fransız filozofu Rene Descartes (1596-1650) doğa bilimcileri tarafından en çok eleştirilen alan düşünürdür. Descartes, modern insanmerkezliğin kurucu babası olmuştur.

Modernizm ve Çevre Sorunları

Modern dönemin başlangıcı aydınlanma projesidir. Özgül olarak "aydınlanma projesi" on yedinci ve özellikle on sekizinci yüzyılda batı Avrupa'da kendini gösteren ve egemen hale gelen kapsamlı bir düşünsel hareketin adıdır. Bu hareketin temelinde, insan düşüncesinin dogmatizminin koyduğu sınırları yıkarak ve onun dışına çıkarak akıl yürütme ve bilim yoluyla gerçeği kavrayabileceği kabulü yatmaktadır (Şaylan 1999).

"Aydınlanma düşüncesiyle, doğa üzerinde bilimsel hakimiyet, kaynakların kıtlığından, yoksulluktan ve doğal afetin rasgele darbelerinden kurtuluş vaat edilmektedir. "Genellikle pozitivist, teknoloji merkezli ve rasyonalist eğilimli olarak algılanan evrensel modernizm, doğrusal

gelişmeye ve mutlak doğrulara inançla, toplumsal düzenin rasyonel biçimde planlanmasıyla, bilgi ve üretimin standartlaştırılmasıyla özdeşleştirilir" (Harvey 1999).

Ne var ki, aydınlanma düşüncesi temelinde dayanarak gelişimi yönlendirme ve toplumsal düzeni sağlama yönünde idealer yaratan modernizmin, geliştirdiği ve kullandığı araçlar (planlama, teknoloji, vb.) çevresel yıkımı ve çevre sorunlarını beraberinde getirmiştir.

Ekolojik görüş içinde çevre sorunlarının kültürel, felsefi nedenleri tartışılırken, gözler bu sorunların ilk ortaya çıktığı modern Batı Uygarlığına çevrilir. Bunun nedeni, çevre sorunlarının ilk kez Batılı toplumalarda ortaya çıkmış olmasıdır. Sorunun nedenlerine yönelik bir soruşturma, krizin nedenlerini, çok doğal olarak, Batılı toplumalarda yaygın olan ya da pratiği yönlendiren inanç sistemlerinde (ideolojilerde, dinsel inançlarda v.b.), yaşam tarzında, kısacası kültürde arayacaklardır. Alt kültürücü Theodore Roszak'a göre çevre sorunlarından sorumlu modern doğa bilimi, daha net olarak modern doğa bilimine dayalı empirist-pozitivist dünya görüşüdür. İngiliz yeşilli Porritt'e göre, felaketin nedeni endüstriyel ilerleme fikridir. Marxistlere göre çevre sorunlarının baş sorumlusu kapitalizmdir (Ünder 1996).

Sermaye egemen ekonomik bir yapı içinde doğa ve onun ürünleri, kullanım değerleri ile ele alınmakta var olma ve değişim değerleri ise genellikle gözardı edilmektedir. Toplumda metalaşma körüklenmektedir. Doğa bir yarar sağlama alanı haline gelmiştir. Oysa sermaye doğaya karşı yıkıcıdır, onu sürekli olarak devrimci biçimde değiştirir, üretici güçleri ise ihtiyaçların ve üretimin çok yönlü artmasını teşvik eder. Doğal kaynakları hızla tüketen bir üretim tarzı söz konusudur. Çevre ve yaşam kalitesi giderek bozulmakta, canlılar yok olmakta sonuç olarak yine insan doğal ve psikolojik dengesinden uzaklaşmaktadır. Bu durum en hızlı biçimde kentsel alanlarda ortaya çıkmaktadır. Berman'ın (1982: Harvey 1999) aşağıdaki, ifadesi bu bağlamda, yeterince açıklayıcıdır:

"Öyle görünüyor ki, kentsel gelişme sürecinin kendisi, bir yandan çorak araziye mamur bir fiziksel ve toplumsal mekana dönüştürürken, bir yandan da müteahhidin kendi içinde çorak araziye yeniden yaratmaktadır. İşte gelişmenin trajedisi böyle işler".

Modernizm Dönem Sonrası Ekoloji: Ekolojik söylem

Günümüz yaşam koşullarındaki bu olumsuz gelişmelerin başlangıcı önce buharlı makinanın, ardından elektrikliğin icadıyla gelişen endüstri devrimidir. Bu dönemde doğal kaynakların hızlı tüketiminin başlaması ve her çeşit üretimde kimyasal madde kullanımının artmasının ardından 1960'lı yıllarda bu faaliyetlerin çevre üzerindeki negatif etkileri görülmeye başlamıştır. Rachel Carson, doğal oluşumların birbirine bağımlı yaygın etkilerine "The Silent Spring" (Sessiz İlkbahar) (1962) adlı kitabında dikkati çekmiş, eser miktarda pestisitlerin, besin zincirine karışarak kirlilik kaynağından binlerce kilometre uzakta penguenlerde bile ortaya çıktığını göstermiştir. Carson bu yolla doğal çevrenin sürdürülebilirliğinin karmaşık yapısını etkin bir biçimde hatırlatmıştır.

1970'lerin başlarında çevre sorunlarını merkeze alan siyasal partiler kurulmaya başlamıştır. "Eko-felsefe" ("ecophilosophy") deymi de bu yıllarda ortaya çıkmıştır. Arne Naess, deyimini, doğal dünyayı ve insanın doğal dünyayla ilişkisini inceleyen felsefi soruşturma etkinliği için kullanmıştır (Ünder 1996). Gerçekte doğa felsefesi çok eski dönemlere (antik) dayanmaktadır. Bununla birlikte, burada sözü edilen, bilimsel ve teknolojik gelişmeler sonucunda ortaya çıkan çevre sorunları paralelinde gelişmiş olan çevre felsefesi, eko-felsefe, ekolojik etik vb. kavramları kucaklayan ekolojik söylemdir.

İsveçli ve 1912 doğumlu filozof Arne Naess, 1972 yılında ekolojik açıdan yüzeysel olan politikaları kritize etmek yoluyla "derin ekoloji" kavramını kullanır. Naess A ve B organizmaları arasındaki ilişkinin A ve B'nin yapısal özelliklerine bağlı olduğunu ve A ve B arasındaki etkileşim olmadığını A ve B'nin artık aynı varlıklar olmayacağını söylemiştir (Türksöy 2001).

Derin ekoloji doğaya derin bir saygıya gerektirir. Naess bunu "yaşam tarzlarına ve biçimlerine saygı", biyosferik eşitlik olarak tanımlar. Derin ekolojinin diğer önemli ilkesi "çeşitlilik" ve "simbiyoz" dur (Türksöy 2001).

Naess doğada karmaşık ilişkiler içindeki birarada varoluş ve işbirliği yeteneğini vurgular, ona göre "ya sen ya da ben" gibi davranışlar yaşam formlarının zenginliğini azaltır ve hatta aynı türde zararlanmalara sebep olur. Karmaşıklık (complexity) -karmaşıklık ya da güçlük olarak değil- yaşamın en

önemli özelliklerindedir ve derin ekolojinin politikasında yer alır. Birçok elementlerden ve ilişkilerden oluşan bir sistem daha iyi çalır ve birlik haline gelir (Türksöy 2001).

Pek çok insan tarafından "derin ekoloji"nin babası olarak görülen Aldo Leopold ünlü "dağ gibi düşünme" deyişiyle aslında düşünce sistemimizde ne derece değişiklik yapmamız gerektiğini ortaya koymaktadır.

İngiliz kimyager James Lovelock (1919-) "Gaia Hipotezi"nde yeryüzünü yaşayan bir canlı olarak görür. Gaia'da insan sadece bir diğer türdür, ne sahibi ne de yeryüzünün hizmetçisidir (Lovelock 1982). Büyük küçük tüm canlılar onun bir parçasıdır ve her bir canlı onun sağlığı için önemlidir. Lovelock yeryüzündeki canlıları yok etmenin doğru olmadığını bildiğimizi ancak şimdi bunu neden yapmamamız gerektiğini de bildiğimizi söyler. Yeryüzünden bir canlı türünü yok ettiğimizde kendimizden bir parçayı da yok etmiş oluruz. Çünkü hepimiz Gaia'nın bir parçasıyızdır.

Lovelock (1982) "The Ages of Gaia" başlıklı kitabında üzerinde önemle durduğu Gaia² hipotezinde yeryüzünü yaşayan bir organizma olarak nitelemektedir. Böylece bu yaşayan organizmanın tüm birimleri arasındaki karşılıklı etkileşimin ne derece önemli olabileceğini vurgulamaktadır. Dünya'da bulunan herşeyin aynı maddeden yapıldığını, havadaki oksijenin nasıl da uygun oranda durduğunu, gezegenin kendi yaşayan organizmaları tarafından kontrol edildiğini ve dünyanın böylece tek bir varlık gibi görüldüğünü ifade etmektedir.

Gaia'da tüm sistem dengededir. Okyanuslarda ve denizlerde tuz oranı milyonlarca yıldır %3.4 dür. Canlı hücrelerin %5'lik tuz oranına toleransı yoktur. Bu dengenin sağlanmasında birilerinin rol aldığı ortadadır. Küçük büyük tüm canlıların, yaşamı canlılar için konforlu hale getirmede potansiyel olarak önemli katkıları bulunmaktadır. İnsanın da bu yönde birçok rolü olabilir. Örneğin insan, dünyanın duyu ve sinir sistemi olabilir. Dünyanın kendisini gördüğü ve yaşadığı bir ortam olabilir.

Ekolojik söylemin en önemli isimlerinden bir diğeri de konuyla ilgili anarşist yaklaşımlarıyla ünlenmiş Kanadalı filozof Murray Bookchin (1921-) dir. Bookchin "Ekolojik Bir Toplumla Doğru" başlıklı eserinde (1996) sanayileşme, kentleşme ve kapitalizm konularında kentlerin "eko-cemaatlere" ayrılarak

ekosistemlere uygun tasarımlarını önermektedir. Teknolojinin "yaratım" potansiyelini "tahrip" kapasitesinden ayırıp, toplumla doğal dünyanın kucaklaşmasına katkıda bulunacak tarzda yeniden düzenlenmesini savunmaktadır. Ekolojik etik yönünde ise yeni bir ihtiyaç anlayışının geliştirilmesi gerektiğini; bunun medyanın dikte ettiği ihtiyaçlara değil, sağlıklı bir yaşamı destekleyen ve bireysel isteklerimizin ifadesi olan ihtiyaçlara dair bir anlayış olması gerektiğini savunmaktadır. Kanadalı filozofa göre, ekolojik kriz sosyal krizin bir sonucudur ve bu sosyal kriz, ekolojik bir görüşle (ekolojik felsefe ve duyarlılıkla) toplumun yeniden düzenlenmesi yoluyla aşılabılır (Bookchin 1996).

Bookchin çeşitlilik kavramını önemser ve nihayet ekolojinin ekosistem düzeyinde hiyerarşi taşımadığını söyler. Doğal çeşitlilik, yalnızca ekosistemi oluşturan bileşenler ne kadar çeşitli olursa, ekosistemin o kadar istikrarlı olacağından dolayı değil; çeşitliliğin kendi başına, güçlü bir evren nosyonunun parçası olarak bağımıza basmamız gereken bir değer olmasından dolayı geliştirilmelidir. Arslan "hayvanlar kralı" olmadığı gibi "en alt sınıf karıncalar" da yoktur. Bu nosyonlar doğal dünya ile ilişkimizi ve toplumsal tutumlarımızın yansımalarıdır. Bir ekosistemdeki bitkisel ve hayvansal çeşitliliğin parçası olarak yaşayan hemen herşey bütünü dengesini ve tamlığını sürdürmede karşılıklı eşit rol oynar (Bookchin 1996).

Ekoloji, Bookchin için toplumsal ekoloji olmuştur. Yani, doğa üzerinde tahakküm kavramının insanın insan üzerinde, hatta erkeğin kadın, yaşlıların gençler, bir etnik grubun diğeri, devletin toplum, bürokrasinin birey, bir sınıfın diğer sınıflar ve sömürgeci güçlerin sömürge halklar üzerinde tahakkümünden kaynaklandığına inanır. Tüm toplumsal sınıfların ve mülkiyetin ortadan kaldırılmasını savunur. Bookchin toplumsal sınıf ve tahakküm kavramlarının karşısındadır.

Michel Serres (1930-), XVIII. yüzyıl filozoflarının ünlü toplum sözleşmesi düşüncesinin benzeri bir "doğa sözleşmesi" önermektedir. XVIII. yüzyıl filozoflarının insanlar arasındaki ilişkileri hukuk aracılığı ile yönetmek istemiş olmalarındaki gibi, şimdi de aynı koşullar altında doğa ile olan ilişkileri gözden geçirmek gerekecektir. İnsan doğa ile olan ilişkisini tek yönlü olarak, dolayısıyla eşitsiz bir tarzda sürdüren "asalak" durumundan "ortak yaşayan" (simbiyoz) durumuna geçmek, ödünç alınını vermekten ibaret olan takası kabul etmek durumundadır (Ferry 2000).

Hans Jonas ise "Sorumluluk İlkesi"nde hümanizme yönelik bir eleştirinin zorunluluğu ile doğanın haklarını tanıma zorunluluğu arasında kesin bir felsefi bağ kurmuştur. Anamlı bir tarzda, "Doğanın Özerk Bir Etik Hukuku Olabilir mi?" başlığını taşıyan bölümde, soruyu olumlu bir şekilde yanıtlamakta duraksamadan geçmişin bütün etiklerine özgü insanmerkezi sınırlamanın dışarıda bırakılmasını savunur (Ferry 2000).

Porritt (1988) Yeşil Politika başlıklı kitabında tüm politik uçların sağ ve solun temelinde doğa açısından yıkıcı olageldiği bu nedenle ekolojik temele dayalı yeşil politikanın gereğini savunmaktadır. Dünyanın hayat veren kaynaklarına ilişkin geleceğe yönelik kaygılarını klasik ekonomik eylemlere dayandırmaktadır. Zenginliği nicel değil nitel olarak tanımlamakta, buradaki temel ayrımı da ihtiyaçlar ve istekler üzerinden kurgulamaktadır:

... *Gandi'nin dediği gibi, "dünya herkesin ihtiyacına yetecek kadar olanını sağlar, fakat herkesin hırsını karşılamaya yetecek olanı değil". İsteklerle ihtiyaç arasındaki ayırım çizgisi çizmek hiç kolay değil ancak çizmemek işleri daha da zorlaştıracak. İnsan isteklerinin temelinde sınırsız olduğu anlayışı birçok ekonomik analizin başlangıç noktasıdır.* (Porritt 1988).

Çevrecilik ile ekolojik yaklaşım, semantik olarak birbiriyle yarışan kavramlar gibi görülmekle birlikte, birbirinden kesin olarak farklıdır. "Çevre" anlam olarak bir nesnenin etrafını ifade eder ki buradaki nesne insandır ve onun periferi ise doğadır. Dolayısıyla doğa merkez değil periferidir. Burada sözü edilen "insanmerkezli" bir yaklaşımdır.

Uluslararası yeşil hareketin önemli üyesi Porritt'in (1988) çevre hareketleri ile ilgili gruplamasına burada yer vermek, bireylerin kendilerini bu hareketlerde nerede olduklarını görebilmeleri açısından yararlı olacaktır.

... *Ben çevreci akımları üçe ayırmaktan yanayım. Birinci akım dönemin ekonomik bireyciliğine ve faydacı materyalist değerlerine birçok açıdan karşı çıkan ondokuzuncu yüzyıl liberalizminin mirasçıları olan doğa korumacılar ya da gelenekçilerden oluşur. Özünde endüstriyalizme karşı değildirlere ve toplumu gerçekten değiştirmek değil, sadece bir gidişle batabilecek olan iyi kısımlarını korumak isterler. Bu tür çevreciler yeşil olma eğiliminde değildirlere. Diğer uçta ise çok değişik bir geleneğin mirasçıları olan radikal liberter çevreciler vardır.*

Bugünkü endüstriyel sistemin karşısındadır- lar; güncel krizin bir teknolojik durumun diğeri- nin yerini almasıyla çözülebileceği düşüncesi- ni tamamen reddederler ve yeni bir yaşam bi- çimini desteklemeye ihtiyaç duyarlar. Radikal liberter çevreciler için toplumsal değişimi, kıyı- sından köşesinden zorlamak yeterli değildir, çünkü değerlerde temel bir değişiklik peşinde koşarlar. Böyle çevreciler genelde yeşildir. Bu iki akımın arasında bir yerde tartışmasız ço- ğunluğu oluşturan, hiçbir özel geleneğin mi- rasçısı olmadığı halde çevre sorunlarını kap- sayan geniş bir alana yakın ilgi duyan reform- mistlerden söz edilebilir. Geleneksel hakim toplumsal paradigmayı destekleyen, dolay- sıyla endüstriyalizme özünde karşı olmayan ve herhangi bir köklü değişim bahsinden ol- dukça rahatsızlık duyan reformistler, yeşil ola- rak adlandırılmaktan hoşlanmazlar ancak bu yöne doğru hızlı kayabilme olasılıkları vardır.

“Ekolojik” Planlama ve Tasarımın Anlamı

İçinde bulunduğumuz tarihsel süreç, sıklıkla “Ekolojik Dönem” olarak nitelendiril- mektedir. Birçok eylem alanına yansımış bu yeni vizyonun, pek çok eserde 1970’lerde başladığı vurgulanan ve modernizmin bitip yeni bir dönemin başladığı söylemine dayalı postmodern³ düşüncenin bir parçası olduğu söylemek yanlış olmayacaktır. Mekan planlama ve tasarıma ilişkin değişen görüş- ler de bu yeni vizyonla ilişkilendirilebilir.

Modernist kent planları, kentteki çeşitli kullanımların birbirinden kesin çizgilerle ay- rılmasına dayanır. Modernist planlamanın kente bakışı, modernizmin mekâna bakışını da çok net bir biçimde yansıtır. Buna göre mekân, sadece toplumsal ilişkilerin bir yan ürünü, toplumsal amaçlar uğruna biçimlen- mesi gereken bir şeydir. Bundan ötürü de kent mekânı sadece belli bir toplumsal pro- je içinde bir anlam taşır (Işık 1993). Modern düşüncede planlama, düzensizliğe düzen getiren, tesadüf ve olumsuzluğu insanca an- lamlı tasarım içinde örgütleyen rasyonelite ve kavramsal amaçlılık anlamına gelir (Bookchin 1996). Bir düzen getirme arayışı içerisinde olan bu araçların modernizmin hakim olduğu dünya görüşü çerçevesinde çözmesi beklenen sorunları çözemediği gi- bi daha birçok sorunları da beraberinde ge- tirdiği anlaşılmıştır. Bunun çok çeşitli se- bepleri olmakla birlikte ekolojik bakımdan önemli olan bir yönü doğayı, onun eleman- larını “öteki” olarak görme eğilimidir. Moder- nizm doğaya hakim olma eğilimindeyken,

bu dönemde gelişen klasik ekonomik görüşler doğayı faydacı bir yaklaşımla ele almışlardır. Bugün gelinen nokta, planlama ve tasarım anlayışında temel bir değişikli- ğin yapılması gerektiğidir.

“Ekolojik kaygılar” açısından bu değişim- in özü, artık “doğanın özden gelen bir de- ğere sahip olduğunu algılamak”tır. Ekolojik söylemin de temeli budur. Daha açık bir ifa- de ile, bir ağaca sadece gölgesinden ya da odunundan yararlanma açısından bir değer biçilmesi yetersizdir. O ağacın insanın kendi izdüşümünden uzak bir varolma değeri bu- lunmaktadır ve bu önemlidir. Bunun planla- ma ve tasarıma yansımaları, zaman ve me- kan boyutu içerisinde ekolojik değerleri, bile- şenleri ve süreçleri dikkate alan bir eylem alanı oluşturmaktadır.

Ekolojik planlama/tasarım olarak da ni- telendirilebilecek bu eylemin ortaya koyduğu ürünün toplumsal uzantısı da planlama- nın/tasarımın önemli bileşenidir. Diğer bir de- yişle toplumu tanımlamada mekansal öğeler ve mekansal metaforlar önemli girdilerse, ekolojik tasarımın ürünlerini kullanım biçimi ve talebi de ekolojik söylemin toplumsal yan- sımalarını oluşturacaktır. Benzer şekilde tasa- rımcı, toplumun ekolojik söylemdeki yerini ta- sarımına yansıtılabildiği ölçüde toplumu ta- nımlayabilecek ya da kendi ekolojik felsefe- sini tasarıma yansıttığı ölçüde toplumsal dö- nüşüme ekolojik söylem yönünde katkıda bulunabilecektir.

Kentsel tasarımda ekolojik söylemin bir diğer (ancak sonucusu olmayan) öne- mi, mekana parçacıl yaklaşan kentsel tasa- rımın ortaya koyduğu ürünün, kent bütü- nünde yakın çevre ile ekolojik ilişkilerinin sağlanmasında önemli bir araç oluşturma- sıdır. Diğer bir ifade ile kentsel tasarım ey- lemiyle bir alanda ekolojik bir ortam yaratıl- rken ya da var olan geliştirilirken, bu ala- nın sürekliliği ekolojik temellere dayandırıl- dığında daha geniş alanların tasarımda dikkate alınmasını gerektireceğinden, kent- sel tasarımın parçacıl yapısı (fragmente) sistem bütünü ile ilişkilendirilebilecektir. Ekolojik ortamlarda fragmentasyon çok önemli sorunlar ortaya çıkartabilir. “Yeşil link”, “yeşil yol” ya da “ekolojik ağ” terimleri bu bağlamda ortaya çıkmış plan ya da ta- sarım ürünleridir. Bir alanın (ya da bir kent parçasının) ekosistem (ya da kent ekosis- temi) bütününde çevre sistemlerden izolas- yonu ekolojik anlamda sürdürülebilir sis- temler yaratmamaktadır.

Alan kullanım kararlarının üretilmesinde

ekolojik yaklaşım bugün artık genel kabul görmüş bir yaklaşımdır. Planlamada ekolojik yaklaşımın temeli, 1960’larda ortaya çıkan, 1980’lere kadar “çevresel kaygı” 1980 sonra- sı ise buna ek olarak “yaşam kalitesi ve “sür- dürülebilirlik” kavramlarını gündeme getiren gelişim ve değişimlerdir. Kaynakların hızla tükenmesi, insan aktivitelerinin etkilerinin art- tık yatayda kutuplara ulaşması, dikeyde ise atmosferin dışına taşmış olması “doğaya dö- nüşü”, onun istek ve gereksinimlerine göre hareket etmeyi, onu korumayı ve geliştirmeyi zorunlu hale getirmiştir. Artık doğaya ve elemanlarına hakim olma düşüncesi yerine, doğa ile karşılıklı uyum (simbiyoz) içinde ya- şama düşüncesi esas olmuştur. Sosyo-kül- türel açıdan doğayla karşılıklı uyum içinde yaşama, bireysel, toplumsal, bölgesel, ulu- sal, uluslararası ve küresel kademeleri olan ancak birbirini tamamlayan eylemler bütünü- dür. Teorik olarak, bir bütünün her bir parça- sının istek ve gereksinimleri karşılanırken doğaya ve onun elemanlarına zarar verme- mek (sıfır zararlı etki) uyum içinde yaşamaktır. Doğal çevre üzerine zararlı ya da yararlı olacak etkileri saptayabilmek ancak doğanın “nasıl çalıştığını” ve her bir elemanına düşen görevin ne olduğunu çözümlenmekle olasıdır.

Başlangıçta çevresel sorunların üstesinden gelmede teknolojiyen yararlanılması an- cak bu durum sorunu lokal ölçekten global öl- çeğe taşımıştır. Örneğin sanayi bölgelerinde hava kirliliğini önlemek amacıyla yüksek ba- caların kullanımı kirleticileri daha uzak mesa- felere taşımıştır.

Benzer sorunlar sanayileşme ile birlikte genişleyen kentsel yerleşim alanlarında da kendisini göstermiştir. 1952 yılında yaşanan ve binlerce insanın ölümüne yol açan Londra felaketi yaygın olarak bilinen örneklerdendir. Londra kenti yerleşim yeri ve hava özellikleri artan yakıt kullanımıyla bir felaketi beraberinde getirmiştir. Yine önceleri bir “doğal felaket” olarak bilinen depremin oluşma riskinin insan faaliyetleriyle artış gösterebileceği bugün bili- nen bir gerçektir. Baraj doldurma ve boşalt- ma eylemleri sismik hareketlere yol açabil- mektedir. Benzer şekilde yeraltı sularının kendini besleme kapasitesinin üzerinde kulla- nımı vadi yamaçlarında azalan basınç nede- niyle çökme ve heyelan riskini artırmaktadır. Daha örnekleri artırılabilir bu tür olaylar planlamaya yeni bir boyut kazandırmıştır. Do- ğayla dengeli ve uyumlu planlama ile, diğer bir deyişle ekolojik temele dayalı planlama ile yaşama ortamlarındaki çevresel sorunların en aza indirebileceği ve üretilen kararların uzun sürede etkin olacağı anlaşılmıştır.

Örneğin kentsel alanlarda açık ve yeşil alanlar için yer aramaya gerek yoktur, onlar gerçekte olmaları gerektiği yerdedirler. Ekolojik planlama yaklaşımı bu yerleri ortaya çıkartır ve kent dışı alanla kent içi alanı birbirine ilişkilendirir. Doğada kentsel ve kırsal alan diye bir ayırım yoktur ve hiçbir sistem birbirinden izole değildir. Kentsel alanlar çevrelerinden kopartıldıklarında ekolojik fonksiyonlarda parçalanmış olur ve bunun sonuçları karşımıza çevre sorunu olarak çıkar. Doğal süreçlerin kent içinde devamlılığını sağlayacak alanlar ekolojik bir ağ oluşturur ki bu alanlar açık ve yeşil alan sisteminin önemli parçalarını oluşturur. Bu bağlamda görsel, rekreasyonel ve estetik kaygıların yanısıra açık ve yeşil alanların ekolojik fonksiyonları yer seçiminde temel kriterdir denilebilir.

Ekolojik planlama yaklaşımı ekosistem analizini zorunlu kılar. Bir ekosistemin analizi ise o sistemin formunu ve fonksiyonunu belirleyen temel ekolojik süreçlerin, organizmaların kolonizasyonun deseninin ve aynı zamanda lokal müdahalelerin analizini gerektirir. Bu analizlerin arasında, günümüzde planlamaya bir değerlendirme kriteri olarak en az yansıyanı (hatta hiç yansımadığını söylemek yanlış olmayacaktır), ekolojik süreçlerdir. Gerçekte bu süreçlerin oluşumunda ve devamlılığında rol alan faktörler, korunması, geliştirilmesi ve onarılması gerekli peyzajları belirler. Bu alanlar ekolojik anlamda koruma değeri yüksek alanları oluşturmaktadır. Örneğin bir kıyı sistemi açısından, kıyı oluşumunu belirleyen önemli süreçler dalga hareketliliği ve akarsular yoluyla sedimentasyondur. Kıyı mühendisliği yapıları ise bu süreçleri etkileyebilir ve bu müdahalelerden kaynaklanacak aşınma ve depolama olayları kıyı morfolojisinin değiştirerek kumsal oluşumunu önleyebilir ya da kıyının genişlemesine sebep olabilir.

Ekolojik yaklaşımın bir diğer özelliği bir alanın herhangi bir kullanım karşısındaki taşıma kapasitesini ortaya koymasıdır. Taşıma kapasitesi bir alanın doğal ortamın sürekliliğine zarar vermeden taşıyabileceği en fazla kişi, konut, yaban yaşamı sayısı ya da bir kullanım tipine ilişkin mekan büyüklüğü olarak tanımlanabilir. Örneğin bir su havzasında yerleşilebilir alan yüzdesi o alanın taşıma kapasitesini verir.

Diğer taraftan doğal ortamın dinamik ve değişimi planlamaya da süreklilik kazandırmış, böylece planlama ve yönetim kavramlarının ilişkilendirilmesini beraberinde getirmiştir. Plan kararlarının etkinliğinin yöne-

tim sistemleri ve programları ile sağlanabileceği anlaşılmıştır. Bu yönetim programlarında da ekolojik yaklaşım esas olmalıdır.

Yönetimde hukusal ve ekonomik boyutun yanısıra ekolojik yaklaşımının önemini basit olarak açıklayabilmek için kuşların yaşam döngüleri ile havaalanlarının ilişkisi örnek olarak verilebilir. Hava ulaşımı gerek uçuş güzergahları gerekse yerleşim alanlarıyla kuşların yaşamsal faaliyetleriyle çelişkili bir durum yaratılmaktadır. Kuşların göç yollarında seyrederken çarpışma sonucu uçak düşmeleri olmuştur. Diğer taraftan havaalanları geniş çayırları ile kuşlar için çekici ortamlardır. Bunlar planlama sonrası yönetim sorunlarıdır ve ekolojik temele dayalı önlemleri gerektirir. A.B.D.'de uçaklarla sık olarak çarpışan kuş türleri; kuğu, martı, kaz, ördek ve ötücü kuşlardır (Edington and Edington 1979).

Sonuç

Dünyada bugün yeni bir "Toplum Sözleşmesi"nin gerekliliğinden söz edilirken, aynı zamanda ekolojik söylem bağlamında bir "Doğa Sözleşmesi"nin gerekliliği konusu da gündemde yerini almıştır.

Değişen planlama ve tasarım anlayışı kentsel alan ve çevresini, modern anlayışla biçimlenmiş durağan ve keskin sınırları bulunan parçalara bölünmüş bir mekan olmak yerine, zaman ve mekan içinde dinamik, değişen ve gelişen koşullara duyarlı, bu bağlamda gelecekteki farklılıklara uyum sağlayabilecek esnekliğe sahip bir mekan olarak algılanmaktadır. Bu görüş çerçevesinde kentsel mekanın yeni biçimi, doğa ve onun süreçlerinin işleyişiyle benzer bir özellik taşımaktadır. Doğa zaman ve mekan içinde elemanlarının birbirleri ve çevreleriyle ilişkilerinden şekillenen dinamik bir ortamdır. Doğa da holizm esastır ancak bu bir bütünü oluşturan parçaların nicel toplamından ibaret bir durum (total) olmayıp, "çeşitlilik içinde birliktir". Günümüzde kentsel planlama ve tasarım çalışmalarında da kentin ve çevresinin doğal ve kültürel çeşitliliği dikkate alınması önemli bir parametredir.

Ekolojik söylem, planlama ve tasarıma ilişkin yöntem ve tekniklerde değişiklik talep etmektedir. Burada doğa ve onun elemanları, sadece insan gereksinimlerinin karşılandığı bir mekan olarak değil, aynı zamanda özünden gelen varolma değeriyle de dikkate alınması gerekmektedir. Diğer bir antıyla, planlama ve tasarıma yönelik

eylemler, kendini ötekini (burada doğa) yerine koyabilme ve/veya ele aldığı nesne ile bütüleşebilme kapasitesine dayalı olarak geliştirilmeli ve gerçekleştirilmelidir. Bu yakınlaşmada insanı doğadan ayıran en önemli farklılık ise, böyle hareket etmeye dair seçme kapasitesinin sadece insana ait olmasıdır, doğaya değil.

¹Bu kapsamda, Design with Nature (Ian McHARC 1969) burada yer verilebilecek en değerli kitaplardandır.

²Gaia: Yunan mitolojisinde yeryüzü tanrısı.

³Postmodernizmin tanımı, nitelikleri konusunda Harvey'in (1999) "Postmodernli Durumu" adlı eseri önerilebilir.

Kaynaklar

Bookchin, M. 1996. *Ekolojik Bir Topluma Doğru*. Ayrıntı Yayınları, 300 sayfa, İstanbul

Carson R. 1962. *The Silent Spring*. Houghten Mifflin, USA.

Edington, J.M. and Edington M. A. 1979. *Ecology and Environmental Planning*. Chapman and Hall, UK.

Ferry, L. 2000. *Ekolojik Yeni Bir Düzen*. Çeviren: Turhan İlgaz, Yapı Kredi Yayınları-1372, Cogito-96, 200 sayfa, İstanbul

McHarg, I. 1969. *Design with Nature*. Doubleday, Garden City, NY.

Harvey, D. 1999. *Postmodernliğin Durumu*. Metis Yayınları, İstanbul.

Işık, O. 1993. *Modernizmin Kenti/Postmodernizmin Kenti*. Birikim Dergisi, Birikim Yayınları, Sayı: 53, s. 27-34, İstanbul.

Lovelock, J. 1982. *Gaia: A New Look at Life on Earth*. Oxford University Press, UK.

Porritt, J. 1988. *Yeşil Politika*. Ayrıntı Yayınevi, 223 sayfa, İstanbul.

Şaylan, G., 1999. *Postmodernizm*. İmge Kitapevi, Ankara

Türksoy, Ö., 2001. "Prospects for Eco-Planning in a Rapidly Changing Coastal Area: Transformation in Eastern Antalya Region", ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama.

Ünder, H. 1996. *Etik ve Metafizik Görüşler*. Çevre Felsefesi, Doruk Yayıncılık, Ankara.